

UNELE DATE CU PRIVIRE LA UN LOT DE FAUNĂ DESCOPERIT ÎN AȘEZAREA EPONIMĂ DE LA HAMANGIA (BAIA)

SERGIU HAIMOVICI

Stațiunea arheologică Hamangia a fost descoperită în apropiere de actuala localitate Baia, denumită astfel întrucât aici se pregătește, pentru industrializare, minereul cuprifer extras din exploatarea de pe dealul Al-tin Tepe. Localitatea este situată în depresiunea cu același nume din SE podișului Babadag. Solurile din zonă sînt alcătuite din diverse tipuri de cernoziom, dar între ele se intrică și soluri silvestre care, spunem noi, au un caracter subfossil, întrucît masivul păduros de cvercinee, format din specii de stejar termofile, situat actualmente pe podișul peneplenizat al Babadagului, cam la 10—12 km de așezare, ajungea probabil în vechime pînă în apropierea acesteia. Din punct de vedere hidrografic găsim în regiune două pîraie, Ceamurlia și Hamangia, care se unesc pentru a se vărsa în limanul fluviomaritim Ceamurlia, un golf al Goloviței, ce face parte din ansamblul lacustru lagunar Razim; tot în limanul Ceamurlia, ceva mai la N, ajunge și riul Slava care drenează o parte a podișului Babadag¹.

Materialul faunistic avut la dispoziție reprezintă un lot care a fost găsit, odată cu săpăturile executate în așezare în anii 1952—1953, de către un colectiv de arheologi, condus de I. Berciu.

Menționăm că paleofaună de cultură Hamangia a mai fost studiată de noi din marea necropolă de la Cernavodă², cît și din așezarea de la Techirghiol³; dar aceste lucrări au avut și au rămas doar cu un caracter preliminar.

Lotul de paleofaună avut în vedere nu este deloc abundent, dar credem că datele pe care le vom expune, pe baza studiului morfologic și biometric executat, nu au un caracter aleatoriu și ele pot servi arheologilor

¹ Datele de mai sus, cît și altele referitoare la caracteristicile mediului ambiant actual au fost extrase din lucrarea: P. V. Coteț, I. Popovici, *Județul Tulcea*, Ed. Acad. R.S.R., 1972.

² Olga Necrasov, S. Haimovici, C. Maximilian, D. Nicolaescu, *Probleme de antropologie IV*, 1959 p. 7—20. Antropologii care au degajat mormintele nu au departajat pentru fiecare mormint în parte fauna de oîrandă de scheletele umane, ci aceasta a fost amestecată, încît ea a fost studiată ca un tot, la laboratorul de morfologie animală din Iași de către Olga Necrasov și S. Haimovici împreună cu un grup de studenți.

³ Olga Necrasov, S. Haimovici, *Materiale*, VIII, 1962 p. 175—185.

pentru a circumscrie mai bine unele caracteristici ale culturii Hamangia și totodată pentru a reprezenta un punct de plecare în vederea altor cercetări de arheozoologie, privitoare la această cultură.

Deși materialul este în cantitate mică el apare destul de diversificat, încât au fost găsite mai multe grupe de animale, cât și un număr relativ mare de specii.

Moluștele

Sînt reprezentate doar prin trei valve de *Unio* aparținînd subspeciei *U. pictorum schrenckianus*⁴, tipică pentru Dunărea inferioară și râurile ce se varsă în zona noastră a Mării Negre. Specie de apă lent curgătoare, ea era probabil comună în neolitic, în pîraiele din jurul așezării.

Chelonienii

Acest grup de reptile este reprezentat prin broasca țestoasă de apă (*Emys orbicularis*), existînd trei resturi și anume: două fragmente de costale ale carapacei și un rest de hioplastron al plastronului; era desigur abundentă în zona înmlăștinată din dreptul limanului Ceamurlia.

Peștii

Resturile provenite de la pești aparțin în totalitatea lor peștilor osoși (teleosteenilor). Ele sînt reprezentate prin vertebre fragmentare (s-a păstrat doar corpul vertebral), cât și prin alte cîteva resturi. Vertebrele în număr de 27 sînt de două categorii: pe de-o parte cele provenite de la indivizi de talie foarte mare, iar pe de altă parte de la exemplare relativ mici și mijlocii.

Vertebrele mari au diametrul corpului lor de 39, 31, 29, 29, 29, 29 și 27 mm. Dintre peștii de apă dulce din fauna noastră doar somnul (*Silurus glanis*) atinge dimensiunile de la care ele ar putea proveni⁵. Vertebra cu diametrul de 39 mm ar aparține astfel unui individ cam de 2 m și în jur de 100 kg greutate cealaltă poate din regiunea caudală ale aceluiași exemplar, sau de la alți indivizi ceva mai mici, dar totuși de o mărime cu totul apreciabilă. Somnul trăiește la noi în Dunăre și în râurile mari, dar și în limanurile litorale îndulcite, inclusiv în partea de nord a complexului Razim⁶. Prezența sa la Hamangia, concomitent cu existența unor exemplare atât de mari, pune o problemă de prim ordin. Indivizi de somn de o asemenea talie nu puteau viețui în pîraiele amintite și nici în riul Slava; totodată, trebuie exclusă aducerea lor din Dunăre, care este situată la o distanță apreciabilă. Rămîne să considerăm că somnul trăia în perioada de dezvoltare a culturii Hamangia în complexul actualmente lagunar Razim, în dreptul lacului Golovița. Aceasta presupune că și a-

⁴ Determinarea a fost făcută de Bica Ionesi, căreia îi mulțumim.

⁵ Vezi în această privință S. Cărbăușu, *Tratat de ichtiologie*, Ed. Acad. R.P.R., 1952; P. Bănărescu, *Fauna R.S.R.* vol. XIII, Pisces-Osteichthyes, Ed. Acad. R.S.R., 1964.

⁶ Vezi P. Bănărescu, p. 551.

tunci acest luciu de apă era dulce sau doar foarte slab salmastru, dînd posibilitatea viețuirii somnului și atingerea unor talii de excepție. În acest caz așa-zisul golf marin Halmyris, care ar fi fost barat de către grindurile Perişor și Chituc în sec. VIII—IX e.n. dînd astfel sistemul lagunar Razim⁷, era poate chiar despărțit total de mare și îndulcit în perioada din holocen cînd a existat cultura Hamangia, devenind poate ulterior, printr-o transgresiune marină, un golf al Pontului Euxin. Ar mai exista o ipoteză la care noi însă nu subscriem. Se știe că în Marea Neagră nu trăiesc actualmente specii de talie specifică atît de mare, pe măsura vertebrelor în cauză⁸. Doar în mod excepțional și aproape niciodată pînă în dreptul litoralului românesc ajunge tonul (*Thunnus thynnus*)⁹, care este o specie termofilă, de talie mare, comună în Mediterana, mai cu seamă în partea vestică a ei, dar pătrunzînd și în mările adiacente. Poate, întrucît cultura Hamangia s-a dezvoltat în plin optimun climateric postglacial, să fi fost atunci mai frecvent în Marea Neagră și tonul, așa ca și alte specii de pești termofili¹⁰, vertebrele respective aparținîndu-i. Nu credem însă că această specie era oarecum comună în zona litoralului nostru a Pontului Euxin nici în perioada optimului climateric; totodată tonul, pește de mare deschisă, nu se apropie de țărm, în apele puțin adînci, ținîndu-se departe de acesta și este aproape sigur că, pe de-o parte el nu putea ajunge într-un eventual golf cu ape joase și pe de alta, că locuitorii așezărilor Hamangia de pe malul mării, nu aveau ambarcațiuni puternice și nici unelte adecvate pentru un pescuit de larg. Cercetări ulterioare, mai cu seamă de sedimentologie, vor putea elucida pe deplin evoluția în holocen a zonei respective a litoralului Mării Negre, dar noi considerăm că prima ipoteză este mai credibilă.

Vertebrele considerate de mărime mijlocie și mică, cu diametrul de la 10—6 mm, ar aparține, urmînd prima ipoteză, unor pești dulcicoli și în acest caz ar fi de avut în vedere specii de talie specifică oarecum relativ mare, dintre ciprinide cum ar fi crapul, avatul, babușca, plătica, sau dintre percide șalăul, dar cu precizie nu exista știuca, care se știe că are vertebre cu apofize spinoase foarte subțiri, lucru neîntîlnit între resturile noastre osoase; toți acești pești ar proveni tot din limanul Ceamurlia și din Golovița, dat fiind talia lor.

Celelalte resturi de teleosteeni au caracteristici morfologice după care determinarea devine mai precisă: astfel există un fragment de bazioccipital cu apofiza sa posterioară, unde este găzduit „osul amar” aparținînd unui exemplar de crap (*Cyprinus carpio*), dar de talie foarte mică, un rest de opercular și altul de preopercular de la un ciprinid, de asemenea mic, cît și o apofiză de vertebră modificată, alcătuiind o parte a aparatului Weber, provenind tot de la un ciprinid mic; aceste ultime exemplare au putut fi pescuite chiar în pîraiele Hamangia și Ceamurlia.

⁷ Op. cit. la nota 1, p. 139.

⁸ Vezi lucrările de la nota 5.

⁹ Op. cit. supra. la p. 700 și p. 811.

¹⁰ Op. cit. la nota 3, p. 181—82.

Mamiferele

Acest grup prezintă resturile cele mai abundente și mai semnificative putîndu-se da mai ușor diagnoza specifică și a executa totodată pe unele dintre ele măsurători. Ele s-ar putea împărți în trei categorii : specii precis sălbatice reprezentate prin pisica sălbatică și cerb, specii reunite într-o grupare în care ar putea fi atît indivizi sălbatici, cît și domestici, așa cum sînt suinele și bovinele și specii precis numai domestice : ovicaprinele și ciinele.

Pisica sălbatică (*Felis silvestris*)

Pisica sălbatică este reprezentată printr-un singur rest și anume ramul stîng al unei mandibule căreia îi lipsește doar o parte a apofizei coronoide. S-au putut de aceea executa măsurători (în mm) :

lungimea condilară	71,5
lungimea șirului de dinți	40,0
lungimea dinților jugali	24,5

Se știe că pisica sălbatică este o specie tipică pentru păduri mari de foioase din regiuni de cîmpie și colinară, arătînd astfel că masivul forestier de cvercinee din podișul Babadagului se întindea în neoliticul mijlociu pînă în apropierea așezării de la Hamangia. Totodată exemplarul găsit se arată a fi masiv, întrucît lungimea dinților jugali variază pentru pisica sălbatică din Europa centrală între 31,0—35,0 mm¹¹, iar la două cranii actuale din Moldova ea este de 33 și 40 mm (ultimul exemplar fiind precis un mascul)¹² ; pisica sălbatică există și actualmente în pădurile Babadagului, dar asupra mărimii ei nu putem da, din păcate, nici o relație.

Cerbul (*Cervus elaphus*)

Resturile acestei specii sînt mai abundente. Au fost puse în evidență cinci fragmente mici de corn cu totul nesemnificative, cît și două de craniu, reprezentate unul prin porțiunea pietroasă a stîncii temporalului, iar cealaltă printr-o porțiune posterioară a scoicii temporalului. Există și trei resturi de mandibule, două de asemenea nesemnificative (un fragment purtînd condilul, altul apofiza coronoidă), dar și o piesă mai mare, cu dentiția jugală (ruptură în dreptul lui P₂ care lipsește) ce prezintă o erozare slabă, individul abia fiind ajuns la maturitate. S-au executat următoarele măsurători (în mm) :

Lungimea dinților jugali	(137)
Lungimea molarilor	85
Lungimea M ₃	37

¹¹ G. Gaffrey *Merkmale der wildlebenden Säugetiere Mitteleuropes*, Geest-Portig Verlag, Leipzig, 1961, p. 175.

¹² Material din colecția laboratorului de morfologie animală din Iași, provenit probabil de pe raza județului Botoșani.

S-au mai găsit și fragmente ale oaselor membrelor și anume un rest de femur cu lărgimea epifizei inferioare de 71 mm și altul de metacarp cu lărgimea epifizei superioare de 44 mm. Este foarte probabil ca cerbul de la Hamangia să nu fi fost mai grăcil decât acela, relativ masiv, din alte așezări ale neoliticului din România. Element de asemenea de pădure, dar cu o stenoecie mai puțin avansată decât pisica sălbatică, el arată încă o dată întinderea masivelor forestiere până în apropierea așezării. Prezența sa în neoliticul dobrogean nu trebuie să mai constituie de loc o cauză de mirare pentru zoogeografi, întrucât el se mai găsește din abundență în nordul acestei provincii chiar în sec. XII e.n.¹³.

Suinele (*Sus scrofa ferus* et *Sus scrofa domesticus*)

În această grupare intră pe de-o parte mistrețul, strămoșul porcinelor, iar pe de altă parte acestea din urmă. Departajarea între ele se face mai ales biometric, dar și somatoscopic, când măsurătorile sînt imposibile; pentru unele resturi osoase stabilirea apartenenței fie la suinele sălbatice fie la cele domestice este de-a dreptul imposibilă.

Vom enumera de aceea materialul aparținînd suinelor pentru care din păcate, datorită fragmentării nu s-a putut executa aproape nici o măsurătoare, căutînd a-l repartiza fie mistrețului fie porcului. Facem de la început constatarea că au fost găsite doar maxilare și dinți.

Un fragment de canin superior aparține cu cea mai mare probabilitate lui *S. ferus* mascul; un rest de mandibulă la care M_2 își face apariția, deci în plină creștere (14—16 luni), avînd caninul și o simfiză cu lungimea de 49 mm, credem că provine de la o femelă de *S. domesticus*; un alt rest cam de aceeași vîrstă, cu M_2 făcîndu-și apariția, dar mai masiv, se pare din contra că ar fi de la un *S. ferus*; un fragment de mandibulă avînd în situ pe P_2-M_2 cu o erodare destul de puternică (6—8 ani) pare a proveni de la un *S. domesticus* dar ar fi posibil să fie și de la un *S. ferus* femel; un M_3 care nu ieșise încă din alveolă (cca. 20 luni) cu o lungime de 45 mm, ar fi mai degrabă de la un *S. ferus*. Ca o concluzie se poate spune că există resturi de mistreț dar aproape sigur și de porcine. Asupra caracterelor metrice ale porcului nu se poate face nici o precizare.

Bovinele (*Bos taurus* et *Bos primigenius*)

Aici intră, pe de-o parte, taurinele domestice, dar s-ar putea, pe de altă parte, să existe și resturi ale bourului, strămoșul primelor. S-au putut executa unele măsurători, încît departajarea a fost mai ușoară decât la suine; cea mai mare parte a resturilor aparțin lui *B. taurus*, dar două-trei, cu o oarecare probabilitate, provin de la *B. primigenius*.

¹³ S. Haimovici, date inedite.

Există trei fragmente de corn, două fiind mici rupturi nesemnificative, dar al treilea reprezentînd o porțiune bazală cu o mică porțiune a frontalului. Măsurătorile (în mm) sînt redată mai jos :

Diametrul mare al bazei cornului	62
Diametrul mic al bazei cornului	48
Circumferința bazei cornului	182

Se poate constata că acest corn este relativ gracil, dar totuși mai mare decît limita maximă de variație pentru coarnele ale așa-zisului tip „brachyceros“.

Urmează o serie de resturi de maxilare și dinți. Astfel, un M^3 avînd o erodare mijlocie (decî 5-7 ani) are o lungime de 29 mm ; de asemenea, șase fragmente de mandibulă dintre care trei mai semnificative : una aparținînd unui tînăr de circa 18 luni, întrucît M_1 este ieșit dar neerodat, iar M_2 este pe cale de apariție, alta cu M_3 în situ, ușor erodate, decî o vîrstă de cca. 4 ani, avînd o lungime de 38 mm, iar o a treia tot cu un M_3 , dar puternic erodat (7-10 ani), lungimea fiind de 36 mm ; există și alte trei molare inferioare, libere, cu o erodare de la slabă la puternică.

Se găsesc și opt resturi de vertebre : un axis și un sacrum fragmentare și altele cinci, dintre care trei au discurile vertebrale deschise (decî încă pe cale de creștere) ; axisul și o altă vertebră cervicală, cu discul deschis, sînt foarte masive și ar putea proveni de la un *B. primigenius*.

Dintre oasele membrelor remarcăm trei fragmente de humerusuri, unul dintre ele aparținînd unui tînăr și altele două de matur la care s-au executat măsurători : lărgimea epifizei inferioare este de 94, respectiv 85 mm, iar lărgimea suprafeței articulare de 85, respectiv 72 mm ; un fragment de radius a cărui epifiză superioară are o lărgime de 93 mm și lărgimea suprafeței articulare de 83 mm ; un rest de coxal, nesemnificativ, dar care prezintă urme de ardere ; un astragal cu lungimea maximă de 72 mm ; o epifiză inferioară a metatarsului, relativ masivă, cu lărgimea de 72 mm, care provine și ea de la un taurin, dar ar putea fi poate și de la o femelă de *B. primigenius*.

Se remarcă că toate resturile cornutelor domestice sînt relativ mari încadrîndu-se de obicei în gama de variație a așa-zisului tip „primigenius“. Nu putem preciza dacă în medie (datorită penuriei materialului) ele apar mai gracile decît taurinele culturii Boian, dat fiind faptul că ar fi putut exista la taurinele culturii Hamangia o componentă est mediteranoidă de talie mai mică. Oricum, părerea oarecum puerilă emisă de noi acum 30 ani că în cadrul culturii Hamangia ar fi existat concomitent două varietăți de taurine¹⁴ (una mai gracilă și alta mai masivă), nu mai poate fi luată în considerație.

¹⁴ *Op. cit.* la nota 3, p. 177.

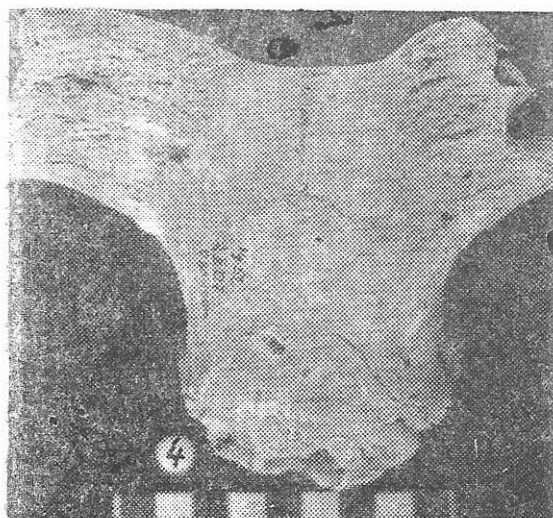
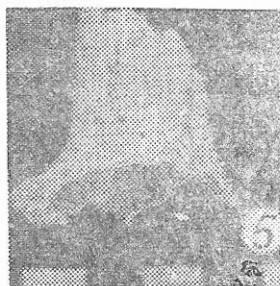
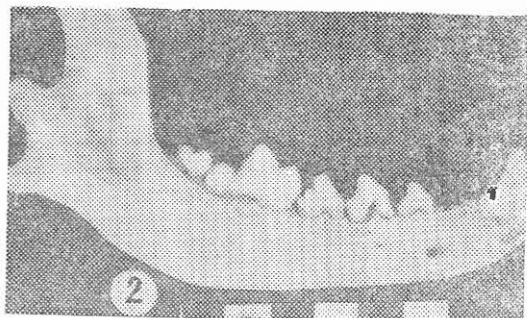

Fig. 1 — 1. *Felis silvestris*, mandibulă ; 2. *Canis familiaris*, mandibulă ; 3. *Bos taurus*, corn fragmentar ; 4. *Ovis aries*, neurocraniu fragmentar de mascul ; 5. *Capra hircus*, corn fragmentar de femelă ; 6. *Capra hircus*, porțiunea distală a unui corn de mascul.

Ovicaprinele (*Ovis aries* et *Capra hircus*)

În ceea ce privește cornutele mici nu există nici un dubiu că sînt domestice, întrucît în holocen nu au existat în regiunile noastre ovine și caprine sălbatice, strămoșii lor găsindu-se astfel în alte părți ale Europei și Asiei, ele fiind aduse în zona la care ne referim gata domesticate.

Atît de la *Ovis* cît și de la *Capra* dispunem de un număr relativ mare de fragmente de coarne, după care s-a putut stabili ușor diagnoza diferențială între cele două genuri și totodată de a evidenția unele caracteristici morfologice ale lor.

Pentru *Ovis* există trei resturi de coarne de masculi, toate tăiate intenționat în lung; se observă că ele apar relativ gracile, iar pe secțiune, mai degrabă ovale decît triunghiulare. S-a găsit și un rest de neurocraniu destul de bine păstrat; suturile frontoparietală și parietooccipitală, încă deschise, evidențiază foarte bine genul. Coarnele sînt retezate aproape de bază, dar se poate constata că piesa aparține unui mascul; ele apar relativ gracile: diametrul mare al bazei = 46 mm, cel mic = 22 mm, iar circumferința este de 126 mm și cu secțiunea aproape convexă, întrucît muchia externă este atît de rotunjită, încît aproape că nu se evidențiază pe această parte a cornului două fețe distincte.

La *Capra* am găsit un număr de șase fragmente de coarne. Cinci dintre ele, foarte gracile, provin desigur de la femele, ele îmbrăcînd cu evidență caractere de „prisca”; doar unul are baza împreună cu o mică porțiune din frontal, observîndu-se bine că fața externă este convexă și cea internă aproape plană — dimensiunile fiind următoarele: diametrul mare al bazei = 24 mm, cel mic = 12 mm, iar circumferința = 60 mm. Al șaselea fragment este mai masiv, provenind desigur de la un mascul; el are, din păcate, prezent doar vîrfurile care prezintă tot caractere de „prisca”. De asemenea, de la *Capra* provine și un fragment de maticarp, cu epifiza inferioară, gracilă, avînd lărgimea de 22 mm.

Pe lîngă toate aceste resturi la care a fost posibilă diagnoza generică diferențială, există și o serie de maxilare inferioare cu dinți de la cornute mici, pentru care, după cum se știe, nu se poate preciza genul. Ele sînt în număr de 13, iar la unele s-au executat și măsurători. Menționăm mai întîi patru dintre ele aparținînd unor indivizi maturi la care dentiția jugală este completă; erodarea este de la mijlocie la puternică, indivizii mergînd de la vîrsta de circa 4 la 7-8 ani.

Măsurători pe mandibule de ovicaprine (în mm):

lungimea dinților jugali	67	71	72	(76)
lungimea molarilor	46	50	50	—
lungimea M ₃	20,5	24	24	23

La alte cîteva mandibule s-a putut aprecia doar vîrsta de sacrificare a indivizilor respectivi, neputîndu-se face nici o prelucrare biometrică. Astfel, există un rest la care M₃ nu a apărut, dar M₂ și-a început de acum erodarea — vîrsta de cca 12 luni; altul are pe M₃ aproape ieșit, deci cam 20 luni; un al treilea cu M₃ abia ieșit, ar avea circa 2 ani și în fine cel de-al patrulea cu M₃ foarte puternic erodat cu o vîrstă în jur de 8-9 ani.

Menționăm că un rest de mandibulă prezintă o leziune dentară, o paradontoză marginală slabă între M_2 - M_3 .

Considerînd resturile pentru care diagnoza diferențială a fost posibilă, putem spune, însă cu o mare doză de probabilitate că, numeric, caprinele erau cam tot atît de numeroase ca ovinele. În ceea ce privește talia sîntem de părere că ovicaprinele erau gracile și mai cu seamă ovinele păreau de talie mică, masculii cu coarnele nu prea puternice, iar femelele, poate în majoritate sau chiar total acornute; astfel *Ovis* din cultura Hamangia era, în mare, asemănător cu ovinele din celelalte culturi ale neoliticului de la noi.

Canis familiaris

Ciinele are trei resturi și anume toate fragmente de craniu facial. Unul dintre ele este o porțiune din falca superioară dreaptă cu premaxilarul și o parte a maxilarului cu caninul în situ, fragmentul provenind de la un individ mic. Există, de asemenea, o parte posterioară de mandibulă, tot gracilă, cît și ramul drept complet, al unui alt maxilar inferior, la care s-a putut executa măsurători (în mm):

Mandibulă

lungimea condilară	118
lungimea de la condil la partea posterioară a alveolei C_1	104
lungimea dinților jugali	68
lungimea bazală a craniului conform coef. Brinkmann (media)	142,63
Lungimea bazală a craniului conform coef. Dahr	153,20

Se constată prezența unui ciine de talie mică asemănător cu așa-numitul tip „palustris” foarte caracteristic în tot neoliticul de la noi și chiar european.

Toate caracteristicile evidențiate mai sus pot jalona unele din caracterele economiei locuitorilor din așezarea de la Hamangia și chiar de a surprinde o serie de particularități ale culturii respective.

Desigur că se practica, așa cum s-a constatat, pescuitul. Acesta este însă legat la Hamangia de un mediu foarte favorabil pentru ca el să poată fi exercitat. Cu cea mai mare probabilitate, în stațiuni ale culturii depărtate de Dunăre, de lacuri, de sisteme lagunare sau limane fluvio-maritime el nu putea avea nici o importanță economică.

Vînătoarea prezenta la Hamangia un rol secundar, dar nu cu totul minor, fiind doborîți cerbul și mistrețul, specii cel puțin cvasisilvestre, legate în mod direct de pădurea din apropiere. În stațiunile din silvostepă și mai ales din stepă, depărtate de pădure sau de zăvoaiele Dunării, ea își pierdea importanța, căci dintre speciile de talie mare se puteau găsi în acest mediu, la acea vreme, doar *Equus hydruntinus* și într-o oarecare măsură căpriorul.

O ocupație de prim ordin era reprezentată prin creșterea animalelor fiind cunoscute cu precizie taurinele, ovinele și caprinele. S-ar putea

ca porcul să fi avut o frecvență foarte joasă, ca și în stațiunea de la Te-chirghiol¹⁵, sau să lipsească cu totul la Hamangia. Penuria sau chiar lipsa acestei specii în stațiunile culturii Hamangia, trebuie verificată pe material faunistic bogat; ori cum în perioada de dezvoltare a acestei culturi el era de-acum precis domesticit, fiind prezent în fauna altor culturi de la noi și din Peninsula Balcanică.

Taurinele și ovicaprinele, dat fiind faptul că se găsesc frecvent indivizi de o vîrstă relativ înaintată, erau cu precădere crescute pentru scopuri utilitare și doar apoi, prin sacrificare, deveneau furnizoare de carne; acest fapt apare chiar mai evident la cornutele mici decît la taurine.

Frecvența ovicaprinelor era ridicată, acestea egalînd sau poate întrecînd numeric taurinele; întrucît ele apar în cantitate mare și la Te-chirghiol¹⁶ s-ar putea ca bogăția de cornute mici să fie, spre deosebire de alte culturi ale neoliticului românesc, o caracteristică pentru cultura Hamangia.

Avînd în vedere talia specifică cu mult mai mare a taurinelor în raport cu aceea a ovicaprinelor, trebuie să arătăm că, totuși, și la Hamangia, în acoperirea necesităților de proteine animale din hrana locuitorilor, cornutele mari aveau rolul preponderent.

QUELQUES DONNEES CONCERNANT UN LOT DE FAUNE DECOUVERT DANS L'ETABLISSEMENT EPONIME DE HAMANGIA (BAIA)

S. Haimovici

Résumé

La station archéologique de Hamangia, site qui a donné le nom pour une importante culture du néolithique roumain est située près de l'actuelle localité de Baia, dans le centre de la Dobrogea, à approximativement 10 km ouest du lac de Golovița qui fait partie du système lagunaire Razim.

On a trouvé des restes des mollusques (valves d'*Unio*), des tortues (*Emys*), des poissons, et des mammifères. Parmi les restes des poissons se trouvent des corps vertebraux très grands qui appartiennent probablement aux silures de très grande taille, ce que indique que le système lagunaire de Razim existait durant le développement de la culture de Hamangia.

Parmi les mammifères se trouvent des espèces sauvages comme le cerf, le sanglier et le chat sauvage démontrant la présence dans la proximité des grands forêts; peut être aussi l'aurochs.

Parmi les domestiques on trouve les taurins, les ovicaprins et le chien; il est possible que le porc manque. Les taurins sont de grande taille, mais les ovicaprins sont graciles et petites; le chien est aussi petit.

La pêche et la chasse sont des occupations des habitants de la stations, liées avec les conditions du milieu environnant; mais une activité de premier ordre était l'élevage du grand et du menu bétail. Probablement que les taurins et les ovicaprins étaient tenus premièrement pour des buts utilitaires et secondairement comme fournisseurs de viande.

¹⁵ *Op. cit.* 3, p. 178 și tabelul anexă.

¹⁶ *Ibid.* p. 177 și tabelul anexă.